

MARTA BAŁAŻAK

Postawy nauczyciela-wychowawcy wobec pracy w szkole

Teacher's Attitudes Towards School Work

Doktor, Uniwersytet Technologiczno-Humanistyczny, Wydział Filologiczno-Pedagogiczny, Polska

Streszczenie

Artykuł dotyczy pracy nauczyciela-wychowawcy. Wywiera on wpływ na podopiecznych. Podejmuje działania, które są przez nich obserwowane i mają znaczenie w ich rozwoju. Wielką rolę ma jego stosunek do pracy wychowawczej. Poziom etyki nauczyciela obrazuje jego postawę jako pedagoga i pozwala mu na zrozumienie istoty pracy jako wychowawca.

Słowa kluczowe: nauczyciel, wychowawca, praca pedagogiczna, odpowiedzialność w pracy, postawa wobec pracy

Abstract

The paper deals with the work of a teacher – educator. S/He influences the pupils, undertakes actions which are observed by them and affect their development. Special importance must be attached to the attitude towards the job. The ethical level of a teacher illustrates his/ her demeanour as a pedagogue and makes it possible to understand the essence of the educator's job.

Keywords: teacher, educator, teacher's work, teacher's attitude towards work, teacher's responsibilities

Wstęp

W zachowaniu nauczyciela występują czynniki charakteryzujące jego ustosunkowanie się do zadań zawodowych, a jednocześnie pozwalające na określenie postawy zawodowej. Jednym z nich jest odpowiedzialność w pracy, którą należy rozpatrywać jako nieodłączny element zawodu, pochodną świadomości wykonywania pracy. Dotyczy działania nauczyciela jako pracownika i pedagoga.

Nauczyciele jako pedagogzy są osobami uczącymi wybranego przedmiotu/przedmiotów. Część z ich grona pełni funkcję wychowawcy klasy. Z racji wpływu na rozwój i wychowanie uczniów, pozostawania w bezpośredniej relacji z nimi, istotnego znaczenia nabiera wymiar odpowiedzialności w pracy nauczyciela.

Odpowiedzialność atrybutem wykonawcy pracy

Odpowiedzialność nauczyciela to zasadniczy wymiar jego postawy wobec pracy. Dotyczy ona wszystkich płaszczyzn jego funkcjonowania. Szczególnie widoczna jest w odniesieniu do działalności pedagogicznej w szkole rozpatrywanej w wymiarze czynności podejmowanych wobec uczniów.

Odpowiedzialność stanowi kręgosłup moralny człowieka. Posiada cechy wartościowania (w perspektywie aksjologicznej). Bywa **ponoszona** (wynika z przyjmowanych obowiązków) lub **podejmowana** (jako działanie świadome i celowe) (Kowal, 2004, s. 110). Wy pływa to m.in. ze sposobów stanowienia obowiązków (Bałazak, 2015a, s. 24–27; 2013, s. 40–42).

Nauczyciel wykazuje się świadomością odpowiedzialności poprzez rozumienie konsekwencji swojego postępowania, gotowość poddania się osądowi działania (Szluż, 2007, s. 87) – jest to zgodne z założeniami etyki pracy.

Odpowiedzialność w pracy nauczyciela

W szkole nauczyciel odpowiada za dwie główne sfery swojej pracy – za jej wykonywanie (jakość, poziom) oraz za podmioty i przedmioty napotymane w trakcie działania (osoby i zadania). Rozumienie istoty i zakresu działania przez człowieka wykazuje tu jego rozumność i poczytalność spełnianych czynności. Oznacza to, iż nie jest ona formą niezależną od osoby, lecz wiąże się nierozzerwalnie z jego odpowiedzialnością (Wojtyła, 2000, s. 155).

Odpowiedzialność nauczyciela jako pracownika wynika z podstawy zatrudnienia (**odpowiedzialność kontraktowa**). Przyjmuje 3 zasadnicze wymiary: **porządkowy** (konsekwentne przestrzeganie dyscypliny i porządku, zasad bhp), **dyscyplinarny** (jako forma odpowiedzialności porządkowej, a jednocześnie podległości służbowej) oraz **materialny** (za mienie powierzone pracownikowi) (Bałazak, 2014, s. 33–42). Wśród nich występują **czynności konieczne** stanowiące formalną podstawę wykonywania profesji. **Czynności niezbędne** to takie działania zawodowe, które sprowadzają się do zasadniczych zadań wykonywanych przez pracownika. **Czynności pomocnicze** wspomagają spełnianie powyższych. **Czynności uzupełniające** to działania, które mogą, lecz nie muszą być stale wykonywane w pracy. Człowiek ponosi odpowiedzialność za wszystko, co leży w granicach świadomego wyboru (**odpowiedzialność naturalna**) (Michalak, 2003, s. 95–99). Pracownik sam ustala ich dobór i zakres, co nie znaczy, iż nie jest pociągany (w dowolny sposób) do odpowiedzialności za ich realizację.

Nauczyciel odpowiada w swojej pracy za wiele jej obszarów (Wołk, 2007, s. 200–201). Część z nich to typowe elementy procesu pedagogicznego (np. proces dydaktyczno-wychowawczy, jego przebieg, organizacja i czas trwania, rezultaty opieki, nauczania i wychowania oraz ich konsekwencje, jakość pracy pedagogicznej, ewaluacja procesu). Odpowiedzialność dotyczy też ucznia jako podmiotu w procesie wychowania i nauczania, samego nauczyciela – w wymiarze organizatora i uczestnika działań edukacyjnych.

W działaniu nauczyciela odpowiedzialność dotyczy pełnienia przez niego obowiązków zawodowych (Bałazak, 2015a, s. 24–31; 2015b, s. 15–25), zaś postawa obrazuje indywidualny stosunek nich. Źródło i formy stanowienia, obligatoryjność obowiązywania pozwalają ocenić nastawienie do realizacji różnych czynności, a tym samym stosunek do pracy. Wiąże się on z realizacją przez nauczyciela podstawowych funkcji edukacyjnych. Nauczyciel-dydaktyk, nauczyciel-opiekun i nauczyciel-wychowawca zajmują się głównymi obszarami funkcjonowania szkoły. Działania w ich zakresie mogą przyjmować niejednolity wymiar: od pełnego zaangażowania, poprzez bierne uczestnictwo w czynnościach edukacyjnych, po marginalizowanie ich. Wskazują na odmienne do nich podejście, a tym samym na zróżnicowanie postawy wobec pracy.

Odpowiedzialność wiąże się też z opisem sylwetki nauczyciela przez posiadane przez niego kwalifikacje i kompetencje. Są one czynnikami wpływającymi na przebieg, skuteczność, jakość zachowań i ich efekty (Bałazak, 2014, s. 33–42). Jego dbałość o jakość i poziom pracy własnej obliguje do podejmowania pracy nad swoją osobą, a zakres podejmowanych działań wskazuje na reprezentowaną postawę zawodową.

Powinności w pracy nauczyciela-wychowawcy

Wychowanie jako działanie zawiera zbiór czynności, zachowań, zadań czy sposobów postępowania w kategorii wartości. Wychowawca wskazuje wartości, zmierza do tego, aby uczeń przyjął je za własne nie na drodze przymusu, lecz ze świadomego wyboru.

Zasadniczymi celami edukacji są: wpływ na dziecko dla przygotowania go do życia zgodnie z przyjętym wzorem (opartym na wzorcach i standardach kształcenia) oraz wszechstronny rozwój podopiecznego w obszarze etyczno-moralnym uznanym społecznie (szczególnie chodzi tu o poznawanie i respektowanie wartości i naukę odpowiedzialności za swoje czyny, jakość kontaktów z innymi ludźmi). Praca wychowawcy dotyczy działań podejmowanych w perspektywie przygotowania wychowanków do przyszłości poprzez wskazywanie im źródeł różnorodnej wiedzy, rozwijanie pozytywnej motywacji do życia, organizowanie środowiska wychowawczego.

Każdy krok, każde działanie nauczyciela jest przez uczniów obserwowane i w subiektywny sposób interpretowane. Z jednej strony ułatwia to epatowanie przykładem w świecie wartości, z drugiej – nakłada obowiązek przestrzegania osobistego norm i zasad.

W pracy wychowawcy są różne obszary współpracy z uczniami w szkole (Day, 2004, s. 117). Działanie wychowawcze sytuuje nauczyciela na płaszczyźnie współpracy w relacji **przełożony–podwładny** (naturalnej w szkole, a koniecznej dla nauczyciela w postępowaniu przywódczym), a jednocześnie jako **wychowawcy–przyjaciela** (służącego radą, pomocą, przyjaźnią, wspomagającego, dbającego o rozwój ucznia) (Boużyk, 2006, s. 351).

Relacje między nauczycielem a uczniem mogą być formalne, rzeczowe, obójtne lub wrogie. W układzie personalistycznym pojawia się dialog i rozbudowane relacje interpersonalne (Śniegulska, 2004, s. 161). Praca nauczyciela jako wychowawcy stawia mu do pełnienia role: typowego szkolnego pedagoga-wychowawcy, pedagoga-profilaktyka, pedagoga-ratownika, pedagoga-terapeuty (Dziewiecki, 2004, s. 241–253). Działania zaś są zamierzone i zaplanowane, świadome, zmierzające do kształtowania postaw i charakterów uczniów. Jednym z warunków skuteczności oddziaływań wychowawczych jest poznanie ucznia w celu doboru optymalnych metod postępowania.

Reprezentowana postawa wobec pracy, posiadana osobowość wychowawcy składa się ze struktur: **poznawczej** skierowanej na poznanie wychowanka i rozumienie go; **motywacyjnej** związanej ze światem wartości, potrzeb i postaw w pracy wychowawczej oraz **czynnościowej** o charakterze prakseologiczno-pedagogicznym (Sas-Badowska, 2003, s. 189), co stanowi jednocześnie ukierunkowanie obszarów funkcjonowania nauczyciela, a więc i odpowiedzialności w działaniach.

Zakres odpowiedzialności nauczyciela powoduje, że pokrywa się on z zakresem kompetencji – nauczyciel, znając swoje miejsce, rodzaj prac i wykaz obowiązków, odczuwając wewnętrznie swoje możliwości i bariery do realizacji obowiązków zawodowych oraz znając poziom własnych kompetencji, wie, za co, przed czym, za kogo, wobec kogo itd. odpowiada. Do tego potrzeba jednak zrozumienia przez niego istoty własnej pracy.

Postawy nauczyciela wobec pracy wychowawczej

Nauczyciel w trakcie realizacji obowiązków odpowiada za wiele elementów swojej pracy. Wśród nich są takie, które pochodzą z pełnionych przez niego funkcji w szkole (dydaktycznej, wychowawczej, opiekuńczej), z racji stawianych mu obowiązków (w zależności od ich sposobu stanowienia) czy w odniesieniu do stawianych mu kryteriów działania w zawodzie (sprawności w działaniu, osiągniętych wyników, postawy wobec pracy, stosowanego nowatorstwa).

Postawę nauczyciela wobec pracy można analizować też w odniesieniu do poziomu jego gotowości do działania pedagogicznego, posiadanej wiedzy i umiejętności, formalnych oczekiwań lub realizacji programu nauczania. Odpowiedzialność nauczyciela dotyczy poprawnego realizowania zadań zawodowych nie tylko w relacji do samego ich spełniania, ale i w stosunku do poziomu, jakości i poprawności. Jeżeli rozważamy jego pracę jako wychowawcy, nie możemy pominąć zakresu i sposobu jego współpracy z uczniami, podejmowanych wspólnie tematów działań czy wpływu osobistego przykładu.

Współpraca z uczniami to nie tylko „odbywane” godziny wychowawcze. Każda prowadzona lekcja (niezależnie od przedmiotu nauczania), dowolne szkolne spotkanie, kontakty z wychowankami to miejsca możliwego oddziały-

wania wychowawczego nauczyciela. Odpowiedzialny stosunek nauczyciela do pracy wychowawczej nie polega na zamykaniu się do obszaru samej dydaktyki, bez dostrzegania dzieci i młodzieży, ich problemów czy wskazywania możliwych rozwiązań (Schoenebeck, 2006, s. 145).

Odpowiedzialność nauczyciela-wychowawcy za samego siebie to otwarta postawa na współpracę i wszelką pomoc uczniom. Charakteryzuje go otwarty stosunek do nich i rozumienie znaczenia osobistego wpływu pedagoga przygotowanego do pracy w szkole. Wychowawca wykorzystuje wszelkie zdarzenia i okoliczności do podejmowania celowych działań. Wykonywanie zawodu oznacza dla niego nie tylko podjęcie samego nauczania, choć to było pewnie bezpośrednim powodem podjęcia studiów pedagogicznych. Pracę w szkole postrzega jako sumę pełnienia czynności i funkcji nauczycielskich.

W przypadku ograniczania się nauczyciela do wybranych, a dogodnych dla niego działań także występuje brak odpowiedzialności w jego postępowaniu. Nie można bowiem w pracy nauczyciela (który powinien być i dydaktykiem, i opiekunem, i wychowawcą) tylko czasami być wychowawcą.

Podsumowanie

W pracy nauczyciela odpowiedzialność wiąże się z czynnościami zawodowymi jako pracownika – poprzez jego poziom etyki zawodowej, reprezentowany obraz kultury pracy. Dotyczy też czynności pedagogicznych – w odniesieniu do pełnienia przez niego funkcji w szkole.

Odpowiedzialność w pracy nauczyciela odnosi się do jego stosunku do obowiązków zawodowych; do jakości i poziomu wykonywania zadań zawodowych; do pracy z podopiecznymi – to ostatnie sprowadza się do pełnienia funkcji i wykonywania czynności wychowawcy. Jest ona charakterystyczną własnością wykonywania zawodu, nabiera szczególnego znaczenia w przypadku pracy nauczycielskiej. Szczególnie, jeśli jedną z jej cech jest działalność wychowawcy.

Literatura

- Bałażak, M. (2013). Nauczyciel a jego praca: podstawowe aspekty pracy zawodowej nauczyciela. W: U. Szuścik (red.), *Nauczyciel, kreator rzeczywistości edukacyjnej. Kształcenie – teoria – praktyka nauczycielska* (s. 40–42). Bielsko-Biała: Wyd. AT-H w Bielsku-Białej.
- Bałażak, M. (2014). Stosunek nauczyciela do pracy pedagogicznej. W: U. Szuścik, J. Skibska, E. Kochanowska (red.), *Profilaktyka, diagnoza i terapia w teorii i praktyce edukacyjnej* (s. 33–42). Kraków: Libron.
- Bałażak, M. (2015a). Wybrane elementy pracy nauczyciela pozywające ocenić jego postawę zawodową. *Edukacja – Technika – Informatyka*, 2 (12), 24–31.
- Bałażak, M. (2015b). Stosunek nauczyciela do pracy na tle posiadanych przez niego kompetencji zawodowych. W: N. Starik, T. Węglarz (red.), *Edukacja XXI wieku. Podmioty, środowiska i obszary edukacyjne. Wyzwania i zagrożenia połowy XXI wieku* (s. 15–25). Poznań: Wyd. WSB w Poznaniu.

- Boużyk, M. (2006). Nauczyciel czy wychowawca? Polska szkoła w Unii Europejskiej. W: T. Gumuła, T. Dyrda (red.), *Kształcenie kandydatów na nauczycieli. Teoria i praktyka* (s. 347–355). Kielce: Wyd. AŚ.
- Day, Ch. (2004). *Rozwój zawodowy nauczyciela*. Gdańsk: GWP.
- Dziewiecki, M. (2004). *Komunikacja wychowawcza*. Kraków: Salwator.
- Kowal, S. (2003). *Współczesne konteksty odpowiedzialności nauczyciela*. Kraków: Wyd. AP.
- Michalak, M.J. (2003). *Poczucie odpowiedzialności zawodowej nauczycieli. Studium teoretyczno-empiryczne*. Warszawa: IBE.
- Sas-Badowska, A. (2003). Nowa szkoła – nowy nauczyciel. W: F. Szlosek (red.), *Badanie – dojrzewanie – rozwój (na drodze do doktoratu). Wybrane problemy badań jakościowych i ilościowych* (s. 185–193). Radom, Siedlce: ITeE, AP IP.
- Schoenebeck von, H. (2006). *Jaka może być szkoła?* Kraków: Impuls.
- Szluz, B. (2007). Wychowanie a odpowiedzialność. W: J. Łach (red.), *Człowiek a wychowanie. Europejskie możliwości i zagrożenia* (s. 86–94). Rzeszów: Wyd. UR.
- Śniegulska, A. (2004). Nauczyciel-wychowawca w obliczu wyzwań edukacji aksjologicznej. W: Z. Frączek (red.), *Aksjologiczne horyzonty wychowania człowieka XXI wieku* (s. 150–162). Rzeszów: Wyd. UR.
- Wojtyła, K. (2000). *Osoba i czyn*. Lublin: Wyd. KUL.
- Wołk, Z. (2007). Kultura pracy. W: F. Szlosek (red.), *Ewolucja kwalifikacji nauczycieli w kontekście przemian edukacyjnych* (s. 200–201). Warszawa, Radom, Siedlce: ITeE, AP IP, APS im. M. Grzegorzewskiej.